

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В ОБЛАСНИХ ЦЕНТРАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ірина Лещух

*ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»,
79026 м. Львів, вул. Козельницька, 4
e-mail: ira_leschukh@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3860-0728>*

Анотація. У статті досліджено тенденції та просторово-структурні особливості трансформації підприємницької активності в обласних центрах України в умовах воєнного часу з акцентом на зміни просторової концентрації бізнесу, динаміку розміщення суб'єктів господарювання та абсорбційну спроможність великих міст. Методологічну основу дослідження становить аналіз коефіцієнтів концентрації суб'єктів господарювання, оцінка динаміки змін підприємницької бази та багатовимірна візуалізація абсорбційної спроможності обласних центрів. Отримані результати засвідчують диференційований характер трансформації підприємницької активності: частина великих міст виконує системну функцію залучення та інтеграції нових бізнес-потоків, тоді як для інших характерна локалізована модель відновлення з обмеженим міжрегіональним впливом. Виявлено, що зростання концентрації бізнесу в обласних центрах у ряді регіонів має кризово-компенсаторний характер і супроводжується звуженням підприємницької бази периферійних територій, що посилює просторову асиметрію економічного розвитку.

Ключові слова: обласний центр, велике місто, підприємницька активність, просторова концентрація, релокація бізнесу, просторові асиметрії, трансформація економіки.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна зумовила в Україні глибоку трансформацію просторової організації економічної активності, що виявляється у перерозподілі підприємницьких потоків, зміні територіальної структури бізнесу та переорієнтації економічної активності на відносно безпечні та інституційно спроможні території. За цих умов обласні центри набули посиленої ролі як ключові вузли концентрації підприємницької активності, фінансових ресурсів, трудового потенціалу та інфраструктурних можливостей, що зумовлює їх перетворення на ядра адаптації та відновлення регіональних економік.

Воєнні виклики спричинили не лише тимчасові зрушення у розміщенні суб'єктів господарювання, але й більш глибокі структурні зміни у логіці просторового розвитку, включно з релокацією бізнесу, посиленням агломераційних ефектів у великих містах,

асиметрією між ядрами та периферійними територіями, а також трансформацією абсорбційної спроможності міських економік. У результаті обласні центри дедалі більше виступають не лише як адміністративні осередки, а як системоутворюючі економічні хаби, здатні акумулювати та інтегрувати нові підприємницькі ініціативи, забезпечувати відновлення ділової активності та формувати критичну масу бізнес-середовища.

Водночас посилення ролі обласних центрів у просторовій концентрації підприємницької активності має неоднорідний і диференційований характер, що зумовлюється поєднанням безпекових, демографічних, інфраструктурних та інституційних чинників. У низці регіонів зростання концентрації бізнесу в обласних центрах має економічно обґрунтований агломераційний характер і супроводжується розширенням підприємницької бази та підвищенням абсорбційної спроможності. Натомість у прифронтових та деіндустріалізованих регіонах концентрація підприємницької активності в обласних центрах часто має кризово-компенсаторну природу, відображаючи звуження економічної бази периферійних територій і вимушену централізацію залишкових бізнес-потоків.

У цьому контексті дослідження трансформації підприємницької активності в обласних центрах України в умовах воєнного часу є безпосередньо пов'язаним із ключовими науковими та практичними завданнями сучасної регіональної економіки, зокрема з проблемами просторової резиліентності, агломераційного розвитку, територіальної асиметрії та формування ефективних моделей післявоєнної відбудови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній регіональній економіці роль великих міст у концентрації підприємницької активності найчастіше пояснюють через агломераційні економії (урбанізаційні/локалізаційні ефекти, доступ до ринків, інфраструктури, людського капіталу, мережеві взаємодії, тощо). Узагальнення таких підходів представлено у фундаментальних оглядах літератури, зокрема у праці [1], які систематизують механізми виникнення агломераційних переваг та їх вплив на продуктивність і просторову поведінку фірм.

Окремий напрям досліджень розвиває тезу про підприємництво як «міську/урбаністичну подію» [2], емпірично підтверджуючи, що великі міста мають вищу інтенсивність створення нових бізнесів, однак сила цього ефекту залежить від інституційного середовища. Паралельно формується критичніша лінія, яка показує нелінійність зв'язку між великим містом та підприємницькою активністю: надмірна концентрація може створювати переважання (вартість землі, конкуренція за ресурси, інфраструктурні обмеження), що знижує ефект для нових фірм [3].

У глобальному вимірі останніми роками суттєво активізувалися дослідження того, як геополітичні конфлікти та війна змінюють просторові рішення бізнесу (релокація, перебудова ланцюгів постачання, переміщення інвестицій і робочих місць тощо [4]. Для України ця проблематика стала прикладною й водночас методологічно складною: емпіричні роботи ([5–6]) та аналітичні звіти (зокрема, [7–8]) фіксують масштабні втрати приватного сектору, вимушене переміщення частини підприємств та асиметричне відновлення за регіонами.

Попри наявність досліджень релокації бізнесу та просторової концентрації економічної активності, залишається недостатньо розробленим комплексний підхід до аналізу обласних центрів як великих міських вузлів трансформації підприємницької активності, що поєднує масштаб бізнес-бази, концентрацію та її динаміку в умовах воєнного часу. Водночас не здійснено чіткого розмежування між економічно обґрунтованим посиленням ролі великих міст і кризово-компенсаторною централізацією бізнесу, зумовленою зрушенням підприємницької бази периферійних територій.

Формулювання цілей статті. Мета статті – виявлення тенденцій та просторово-структурних особливостей трансформації підприємницької активності в обласних центрах України в умовах воєнного часу на основі оцінки масштабів, рівня та динаміки концентрації бізнесу і абсорбційної спроможності великих міст.

Методика дослідження. У дослідженні використовуються як дані безпосередньо по містах-обласних центрах, так і по міських громадах, утворених на їх базі, що зумовлено особливостями доступності та структури офіційної статистики. Такий підхід є методично прийнятним, оскільки відповідні громади фактично відображають функціональні межі великих міст та не спотворюють інтерпретацію масштабів і концентрації підприємницької активності.

Коефіцієнт концентрації суб'єктів господарювання в обласних центрах розраховано за формулою:

$$k_i^{(bus)} = \frac{B_i^{city}}{B_i^{reg}} * 100\%,$$

де $k_i^{(bus)}$ – коефіцієнт концентрації суб'єктів господарювання в місті-обласному центрі в i -му регіоні; B_i^{city} – кількість суб'єктів господарювання в обласному центрі в i -му регіоні; B_i^{reg} – загальна кількість суб'єктів господарювання в i -му регіоні.

Коефіцієнт показує частку бізнесу регіону, зосереджену в обласному центрі, та відображає рівень просторової концентрації підприємницької активності у великому місті.

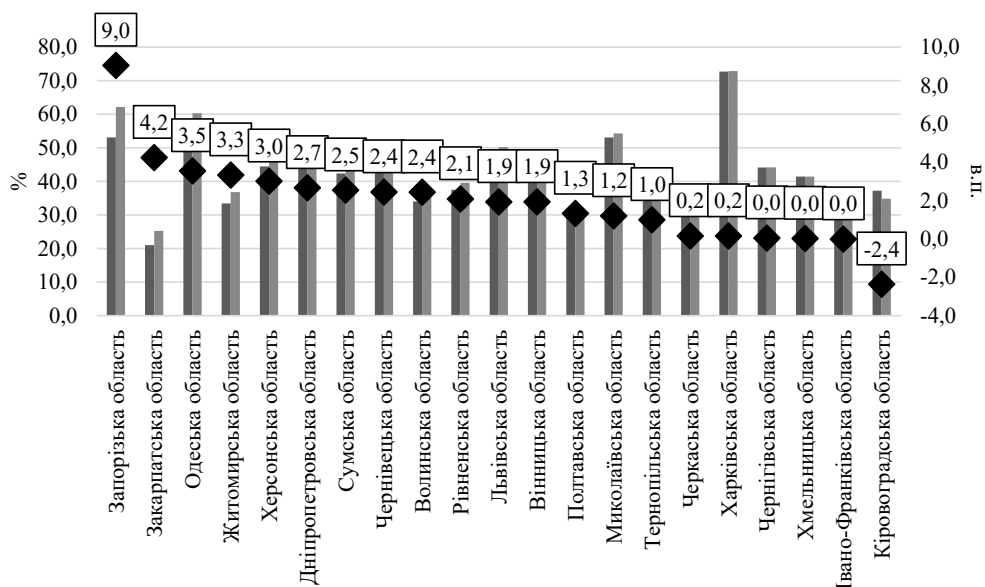
Для оцінки абсорбційної спроможності обласних центрів застосовано багатовимірну візуалізацію, що поєднує показники масштабів підприємницької бази, середньорічних темпів зміни кількості суб'єктів господарювання та частки міст у загальнонаціональній структурі реєстрації бізнесу. Це дозволяє одночасно врахувати рівень концентрації, динаміку підприємницької активності та відносну вагу обласних центрів у національному бізнес-просторі. Такий підхід забезпечує ідентифікацію груп великих міст за типами абсорбційної спроможності та порівняльну оцінку їх ролі у трансформації підприємницької активності в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. Для емпіричної ідентифікації просторової трансформації підприємницької активності в обласних центрах використано аналіз концентрації та динаміки розміщення суб'єктів господарювання. Це дозволяє перейти від загальних теоретичних положень до кількісної оцінки ролі великих міст у перерозподілі бізнес-активності в умовах воєнного часу.

Результати розрахунків концентрації, представлені на рис. 1, дають підстави для формулювання таких висновків:

по-перше, у більшості регіонів країни фіксується зростання концентрації суб'єктів господарювання в обласних центрах, що свідчить про системний перерозподіл бізнес-активності на користь великих міст у воєнний період. Найбільш виражене зростання частки обласних центрів спостерігається у Запорізькій області (+9,0 в.п.), а також у Закарпатській (+4,2 в.п.) та Одеській (+3,5 в.п.) областях. Такі зрушення відображають концентрацію підприємницької активності у великих містах як відносно більш безпечних, інфраструктурно забезпечених та інституційно спроможних локаціях для ведення бізнесу;

по-друге, у низці західних та центральних регіонів (Вінницька, Волинська, Житомирська, Рівненська області) спостерігається помірне, але стабільне зростання концентрації суб'єктів господарювання (у межах +1,9 – +2,5 в.п.), що свідчить про поступове посилення ролі обласних центрів як регіональних вузлів підприємницької активності. Для цих регіонів характерна економічно обґрунтована динаміка, пов'язана з релокацією бізнесу, розширенням ринку послуг та концентрацією ділової інфраструктури у великих містах;

- Частка діючих суб'єктів господарювання у місті-обласному центрі у загальній кількості суб'єктів господарювання області, 2020 р., % (ліва шкала)
- Частка діючих суб'єктів господарювання у місті-обласному центрі у загальній кількості суб'єктів господарювання області, 2026 р., % (ліва шкала)
- ◆ Зміна частки у 2026 р. щодо 2020 р., в.п. (права шкала)

Рис. 1. Динаміка концентрації суб'єктів господарювання в містах-обласних центрах у структурі діючих суб'єктів господарювання області, 2021 р. та 2026 р. (станом на 01 січня)

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі статистичних даних Головних управлінь статистики Державної служби статистики України щодо діяльності суб'єктів господарювання та з урахуванням даних [9].

по-третє, в окремих регіонах фіксується стагнація або зниження концентрації суб'єктів господарювання, що свідчить про обмежену здатність обласних центрів перехоплювати бізнес-активність. Зокрема, у Кіровоградській області відбулося скорочення частки обласного центру ($-2,4$ в.п.), що може вказувати на відносне збереження або навіть посилення потенціалу для розвитку бізнесу інших територіальних громад області. Нульові або близькі до нуля зміни у Івано-Франківській, Хмельницькій та Чернігівській областях свідчать про відсутність чітко вираженого перерозподілу підприємницької активності на користь обласних центрів в умовах війни порівняно із довоєнним періодом.

Рівень і динаміка концентрації економічної активності самі по собі не дають повної відповіді на питання про здатність обласних центрів виступати активними «поглиначами» нових економічних потоків. Висока концентрація може відображати як результат довгострокової акумуляції бізнесу, так і інерційні або адміністративно зумовлені ефекти, що не завжди трансформуються у реальну здатність міста інтегрувати нові ініціативи. У зв'язку з цим наступним етапом аналізу є оцінка абсорбційної спроможності обласних центрів, яка характеризує їх здатність не лише концентрувати наявну економічну активність, але й ефективно інтегрувати та масштабувати нові бізнеси, інвестиційні потоки та форми підприємницької діяльності.

Аналіз абсорбційної спроможності міст-обласних центрів України за показниками масштабів та динаміки підприємницької активності у 2020–2025 рр. (рис. 1) дозволяє ідентифікувати суттєві міжрегіональні відмінності в абсорбційній спроможності ядер потенційних агломерацій щодо інтеграції нової економічної активності.

Посилення значної кількості суб'єктів господарювання, прискорених середньорічних темпів їх зростання та значної частки у загальнонаціональній структурі реєстрації бізнесу свідчить про формування групи обласних центрів із підвищеною економічною смістю та системною роллю в перерозподілі підприємницької активності. До цієї групи належать насамперед Харків, Дніпро, Одеса та Львів, які, попри воєнні ризики та просторові обмеження, зберігають статус ключових центрів економічної абсорбції, здатних акумулювати та масштабувати нові бізнес-ініціативи. Водночас низка обласних центрів (зокрема, Запоріжжя, Вінниця, Миколаїв) демонструє помірні масштаби підприємницької бази за відносно вищих темпів її приросту, що вказує на посилення їх ролі як регіональних центрів інтеграції підприємницької активності. Для обласних центрів із відносно невеликою кількістю суб'єктів господарювання та обмеженою часткою у національній структурі (Тернопіль, Ужгород, Кропивницький, Чернівці, Черкаси, Хмельницький, Суми) характерна локалізована модель абсорбції, в межах якої інтеграція нових підприємств має переважно внутрішньорегіональний характер і не трансформується у системну функцію національного рівня.

У сукупності результати аналізу концентрації та абсорбційної спроможності свідчать про формування диференційованої моделі трансформації підприємницької активності в обласних центрах України в умовах воєнного часу. Частина великих міст виконує функцію системних центрів перерозподілу та інтеграції нових бізнес-потоків, тоді як для інших характерна локалізована модель відновлення з обмеженим впливом

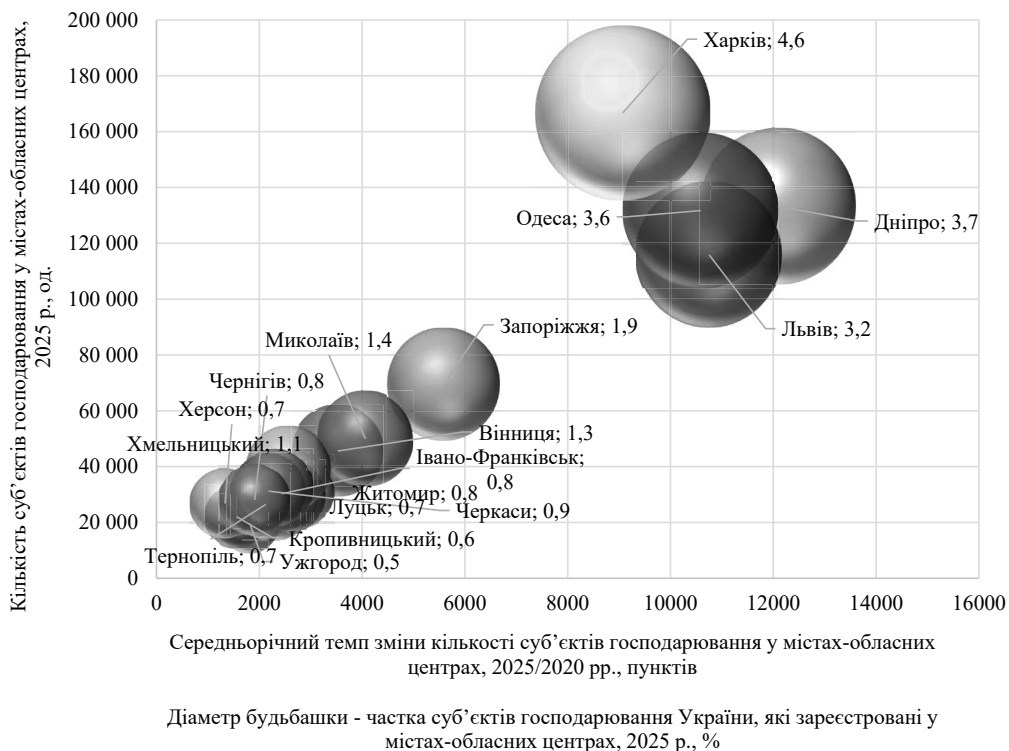

Рис. 2. Абсорбційна спроможність міст-обласних центрів України за показниками масштабів та динаміки підприємницької активності, 2020–2025 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [9].

на міжрегіональний простір. Це вказує на посилення просторової асиметрії у структурі підприємницької активності та підкреслює, що трансформація ролі обласних центрів має не універсальний, а вибіркового характеру, залежний від поєднання безпекових, інфраструктурних та інституційних чинників.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що у воєнний період в Україні відбувається структурна трансформація просторового розподілу підприємницької активності з посиленням ролі обласних центрів як ключових вузлів концентрації, інтеграції та масштабування бізнесу. Зростання концентрації суб'єктів господарювання у великих містах у більшості регіонів свідчить про системний перерозподіл бізнес-активності на користь відносно безпечних, інфраструктурно забезпечених та інституційно спроможних міських локацій.

Водночас результати дослідження підтверджують диференційований характер цієї трансформації. Частина обласних центрів (Харків, Дніпро, Одеса, Львів) виконує функцію системних центрів економічної абсорбції, здатних акумулювати та масштабувати нові підприємницькі потоки, тоді як для інших характерна локалізована модель відновлення з обмеженим міжрегіональним впливом. У низці регіонів зростання

ролі обласних центрів має кризово-компенсаторний характер і відображає звуження підприємницької бази периферійних територій, що посилює просторову асиметрію економічного розвитку.

Отримані результати свідчать, що трансформація підприємницької активності в обласних центрах не є універсальним процесом і залежить від поєднання безпекових, інфраструктурних, демографічних та інституційних чинників. Це зумовлює необхідність диференційованих підходів до регіональної економічної політики та просторового розвитку. З урахуванням цього доцільними є такі практичні рекомендації:

1. Для обласних центрів як осередків залучення бізнесу доцільно посилювати інституційну спроможність міст через розвиток сервісів супроводу інвесторів і релокованого бізнесу, розширення пропозиції промислових і бізнес-парків, індустріальної та офісної інфраструктури, а також спрощення процедур доступу до муніципальних ресурсів і земельних ділянок.

2. Для підвищення абсорбційної спроможності великих міст пріоритетом має стати розвиток транспортної, цифрової та логістичної інфраструктури, формування локальних бізнес-екосистем і кластерів, а також підтримка ринку комерційної нерухомості для малих і середніх підприємств, що знижує бар'єри входу для нових бізнесів.

3. Для збереження збалансованості просторового розвитку необхідно запроваджувати інструменти, спрямовані на підтримку підприємницької активності у периферійних громадах (фінансові стимули, розвиток місцевих індустріальних майданчиків, підтримка віддаленої зайнятості та цифрового підприємництва), з метою запобігання надмірній централізації бізнесу виключно в обласних центрах.

4. Для зменшення просторової асиметрії розвитку регіонів доцільно посилювати функціональні зв'язки між обласними центрами та прилеглими територіями через розвиток транспортної доступності, міжмуніципального співробітництва та спільних економічних проєктів, що сприятиме поширенню підприємницької активності за межі міських ядер.

Загалом, забезпечення збалансованої моделі просторового розвитку вимагає поєднання політики посилення обласних центрів як вузлів економічної інтеграції з активними інструментами підтримки підприємницької активності поза межами великих міст, що є ключовою передумовою зменшення територіальних диспропорцій та підвищення стійкості національної економіки в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Bolter K., Robey J. Agglomeration Economies: A Literature. Prepared for The Fund for our Economic Future. 2020. URL: <https://research.upjohn.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1256&context=reports>.
2. Bosma N., Sternberg R. Entrepreneurship as an Urban Event? Empirical Evidence from European Cities. *Regional Studies*. 2014. 48(6). P. 1016-1033. <https://doi.org/10.1080/00343404.2014.904041>.
3. Pindado E., Sánchez M., Martínez M. G. Entrepreneurial innovativeness: When too little or too much agglomeration hurts. *Research Policy*. 2023. 52. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2022.104625>.

4. Wenjun Shu, Di Fan, Xiao Zhang, Guanlin Li. Operations locked-in amid geopolitical conflicts: A study of the 2022 Russo–Ukrainian war. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*. 2025. Volume 199. <https://doi.org/10.1016/j.tre.2025.104147>.
5. Мельник М. І., Лещух І. В. Особливості, проблеми та стимули релокації національного виробництва в умовах війни. *Регіональна економіка*. 2022. №2(104). С. 94–100. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-10>.
6. *Глобальні чинники та ризики ендогенного розвитку регіонів*: електрон. наукове видання / наук. ред. М. І. Мельник; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”. Львів, 2022. 150 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20220039.pdf>.
7. Kyiv School of Economics. Ukraine: Firms through the War: report. 2023. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/03/Ukraine.-Firms-through-the-War-Paper-Nov-2023.pdf?utm_source=chatgpt.com.
8. Kyiv School of Economics. Ukraine: Firms through the War – 2.0: report. 2024. https://documents1.worldbank.org/curated/en/099061924125589588/pdf/P177312124626806b1aa081021aad774db2.pdf?utm_source=chatgpt.com.
9. Каталог компаній України. URL: <https://catalog.youcontrol.market>.

References

1. Bolter, K., & Robey, J. (2020). *Agglomeration Economies: A Literature Review*. Prepared for The Fund for Our Economic Future. <https://research.upjohn.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1256&context=reports>.
2. Bosma, N., & Sternberg, R. (2014). Entrepreneurship as an Urban Event? Empirical Evidence from European Cities. *Regional Studies*, 48(6), 1016–1033. <https://doi.org/10.1080/00343404.2014.904041>.
3. Pindado, E., Sánchez, M., & Martínez, M. G. (2023). Entrepreneurial innovativeness: When too little or too much agglomeration hurts. *Research Policy*, 52. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2022.104625>.
4. Shu, W., et al. (2025). Operations locked-in amid geopolitical conflicts: A study of the 2022 Russo–Ukrainian war. *Transportation Research Part E*, 199. <https://doi.org/10.1016/j.tre.2025.104147>.
5. Melnyk, M. I., & Leshchukh, I. V. (2022). Osoblyvosti, problemy ta stymuly relokatsii natsionalnoho vyrobnytstva v umovakh viiny [Features, problems and incentives for relocation of national production under wartime conditions]. *Rehionalna ekonomika*, 2(104), 94–100. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-10> [in Ukrainian]
6. Melnyk, M. I. (Ed.). (2022). *Hlobalni chynnyky ta ryzyky endohennoho rozvytku rehioniv* [Global factors and risks of endogenous regional development]. State Institution “Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine”. Lviv. <http://ird.gov.ua/irdp/p20220039.pdf> [in Ukrainian].
7. Kyiv School of Economics. (2023). *Ukraine: Firms through the War*. Report. <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/03/Ukraine.-Firms-through-the-War-Paper-Nov-2023.pdf>.
8. Kyiv School of Economics. (2024). *Ukraine: Firms through the War – 2.0*. Report. World Bank Group. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099061924125589588/pdf/P177312124626806b1aa081021aad774db2.pdf>.
9. YouControl. (2025). *Catalogue of Ukrainian Companies*. <https://catalog.youcontrol.market>.

TRANSFORMATION OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN REGIONAL CAPITAL CITIES OF UKRAINE UNDER WARTIME CONDITIONS

Iryna Leshchukh

*Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine,
4 Kozelnytska Str., Lviv, 79026, Ukraine,*

e-mail: ira_leschukh@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3860-0728>

Abstract. The article examines the transformation of entrepreneurial activity in regional capital cities of Ukraine under wartime conditions, with a particular focus on changes in the spatial concentration of business, the dynamics of the distribution of business entities, and the absorption capacity of large cities. The full-scale war has triggered a profound reconfiguration of entrepreneurial flows in favor of relatively safer, infrastructure-intensive, and institutionally more capable urban locations, resulting in the strengthening of the role of regional capitals as key nodes for the integration and scaling of economic activity.

The methodological framework of the study is based on the calculation of business concentration indicators, the assessment of changes in the number of active business entities over time, and the use of a multidimensional analytical approach to evaluate the absorption capacity of regional capital cities. This approach makes it possible to jointly consider the scale of the entrepreneurial base, the dynamics of business growth or decline, and the relative national importance of cities in the overall structure of business registration.

The empirical results reveal a differentiated pattern of entrepreneurial transformation. A group of large cities (including Kharkiv, Dnipro, Odesa, and Lviv) demonstrates a high level of economic capacity and a systemic role in absorbing and scaling new business initiatives, despite significant wartime risks and spatial constraints. At the same time, a number of regional capitals show moderate business scale combined with relatively higher growth rates, indicating the gradual strengthening of their role as regional centers of business integration. In contrast, several cities are characterized by a localized absorption model, in which the integration of new firms remains largely intra-regional and does not translate into a broader national-level function.

The study also finds that, in some regions, the increase in business concentration in regional capitals has a crisis-compensatory nature and reflects the contraction of the entrepreneurial base in peripheral territories. This trend contributes to the intensification of spatial asymmetries in economic development and underscores the selective rather than universal character of the transformation of regional capital cities.

The practical significance of the results lies in substantiating differentiated policy approaches to regional economic development and post-war recovery. The findings support the need to combine policies aimed at strengthening regional capitals as centers of business attraction and integration with targeted instruments to support entrepreneurial activity in peripheral communities. Such a balanced approach is essential to mitigate excessive spatial polarization, promote the diffusion of economic activity beyond major cities, and enhance the overall resilience of Ukraine's regional economic system under wartime and post-war transformation.

Keywords: regional capital city; large city; entrepreneurial activity; spatial concentration; business relocation; spatial asymmetries; economic transformation.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2025

Прийнята до друку 23.12.2025